

Petja Grafenauer PoU3šnjem

U3 se začne že mesece, preden se odpre U3. Začne se z govoricami, ki se širijo od galerije do galerije, od umetnika do umetnika in do vseh drugih, ki smo tako ali drugače vpleteni v delovanje slovenskega sveta umetnosti. Kadar kurator prihaja iz tujine, je govoric in namigovanj navadno več, saj je uganka izbora manj predvidljiva. Svet umetnosti vrši glasnejše ali tiše, skladno s kuratorjevo pozicijo v mednarodnem prostoru. Skorajda leto dni trajajoča ugibanja o temi in izboru umetnikov, ki se bodo na razstavi predstavili, pričajo o tem, da si je trienale sodobne umetnosti v resnici prisvojil mesto ključnega dogodka v nacionalnih okvirih.

Govoric, ki so se širile ob pripravah na letošnji U3, je bilo mnogo. Medtem ko sta direktorica Moderne galerije Zdenka Badovinac in kustos iste institucije Igor Španjol Charlesu Escheju več kot leto dni utirala poti do slovenskih umetnikov in njihovih umetniških praks, so umetniki in galeristi googlali Escheja in obnavljali strani svojih spletnih in fizičnih predstavitev, ki jih bodo pokazali kuratorju, če bodo povabljeni na razgovor.

Dokončen izbor umetnikov in umetniških skupin je bil znan šele v začetku maja, ko so še zadnji med njimi prejeli obvestila o vključitvi na razstavo ali pa grenko zavrnitev. Velik del razstave sestavljajo predvidljiva imena; tista, ki so stalnica izborov v okviru skupinskih razstav Moderne galerije. Mnogi med njimi razstavljajo že videno in njihov vložek gledalcu, ki sledi sodobni umetnosti, razen elementa prepoznavnosti večinoma ne prinaša posebnih presežkov. Toda na drugi strani je Esche v razstavo vključil precejšnje število avtorjev mlajših generacij, ki so popestrili utečeni spisek imen in predstavljajo presežek letošnjega U3-ja. A trditve, da se s to razstavo vzpostavlja most med starejšo in mlajšo generacijo, so posplošujoče. Izjave, da tokratni U3 najavlja generacijsko menjavo, so pretirane, saj je skorajda vsak od preteklih trienalov pri izbiri umetnikov uporabil podoben generacijski ključ kot letošnja razstava.

Tisto, kar je pomembna novost tokratnega bienala, ni generacijska raznolikost, ne vključevanje akterjev, ki presegajo okvire sveta sodobne umetnosti, in niti odločitev za razširitev izbora z deli, ki presegajo nacionalni okvir. Takšen, razširjen izbor, ki je sicer stalna praksa kuratorskih strategij v okviru sodobne umetnosti, je najvidneje zasnoval že Gregor Podnar na tretjem trienalu leta 2000. Novost, ki pa je znova novost le v okvirih U3-ja, je, da je Esche selekcijo dopolnil z izborom del iz zbirke Moderne galerije.

Z odločitvijo za vključevanje starejših del iz zbirke je kurator pokazal na kontinuiteto vprašanj realizma in realnosti v umetnosti. Morda pa je bolj pomembno, da vključitev zbirke Moderne galerije na U3-ju pokaže na realnost razstavnih možnosti Moderne galerije. Že več kot desetletje trajajoči proces delitve galerije na muzej sodobne in muzej moderne umetnosti, ki v umetnostnem sistemu in kulturni politiki povzroča nasprotovanja in odobravanja, še ni dokončan. Prenovljena stavba

Moderne galerije, ki bo v prihodnosti namenjena moderni umetnosti, je tokrat še vedno dom trienala sodobne umetnosti, v njej pa si še vedno ni moč ogledati nacionalne zbirke umetnin. Prav tako javnosti še vedno ni dostopna mlajša mednarodna zbirka *Arteast 2000+*, ki naj bi v bodoče domovala v prenovljeni zgradbi na Metelkovi. Medtem ko zbirke niso razstavljene, gledalce nanje opozarjajo Berkova, Dolinškova, Gotovčeva, Dolinarjeva, Smolejeva in druga dela iz zbirke, ki sestavljajo letošnji U3.

Charles Esche je med raziskovanjem slovenske scene uspel izbrskati nekaj zanimivih in še skorajda neznanih avtorskih poetik. Njegova trditev, da koncept razstave, ki se suka okrog realnosti in realizma, izhaja iz ugotovljenega stanja slovenske umetnosti, pa je sporna. Nekatera dela, ki jih je kurator predstavil na razstavi, lahko v okviru realnega ali realizma umestimo le pogojno. Hkrati je koncept tako širok in razprt, da ga je moč aplicirati na skorajda vsako mikro ali makro umetnostno sceno. Ideja posega umetnosti v realno se na drugi strani lepo vklaplja v konceptualno usmeritev galerije gostiteljice, ki jo pod mandati Zdenke Badovinac vseskozi zanima vpetost umetnosti v širši družbeni kontekst.

Realno in realizem je tema, zelo podobna tisti, ki jo je za letošnji Berlinski bienale z naslovom *What is waiting out there* izbrala avstrijska kuratorica Kathrin Rhomberg. Z njo Esche sodeluje pri večletnem projektu *Former West*, refleksiji zgodovinskih sprememb, ki jih je Zahodu prineslo leto 1989, in razmišljanju o prihodnosti po padcu mej med vzhodnim in zahodnim svetom. Zdi se, kakor da ta projekt vpliva na praksi obeh kuratorjev, pri čemer pa seveda ne gre pozabiti, da se vprašanjem nekdanjega Vzhoda in nekdanjega Zahoda v Berlinu ne da izogniti, kar v manjši meri velja tudi za Ljubljano, čeprav bi tudi tu nekateri radi potlačili in izbrisali jugoslovansko preteklost. A seveda ne Charles Esche, ki je v izboru del, besedilih ob razstavi in intervjujih večkrat opozoril na prelomno letnico 1989. Tako je uokviril z globalno zgodovinsko-politično sliko ne le slovensko umetniško prakso, ampak celotno politično-zgodovinsko situacijo. Na tej prelomnici, kjer sta na eni strani Eschejeva želja po upoštevanju posebnosti lokalnega, na drugi pa neizbežno posploševanje potujočega kuratorja, se nahaja U3.

Tudi katalog Berlinskega bienala je podoben katalogu U3-ja, saj sta oba zasnovana navidezno demokratično in dajeta možnost številnim raznolikim, nasprotujočim si, dopolnjujočim ali prepletajočim se izjavam. Katalog U3-ja, ki ga je po Eschejevih navodilih oblikoval Novi kolektivizem, je enciklopedija raznolikih, tu in tam celo humornih pisav, ki sestavljajo idejno mrežo trienala. Toda demokratična raznolikost je le navidezna, saj sta katalog in razstava sicer odprta za raznolike izjave, te pa so, kakor v umetniškem kolažu, podrejene zastavljenemu avtorskemu okviru.

Ta okvir – realizem in realnost – je povezljiv z Eschejevim pogledom na umetnost. Ta naj – kot pove kurator, ko na You Tube odgovarja na vprašanje Kaj je smisel umetnosti? – pokaže svet,

drugačen od tistega, v katerem živimo danes. Umetnost, pravi Esche, naj ne spreminja sveta, ampak pokaže, kaj naj z njim storimo njeni gledalci.

Postavitev razstave, ki je po prostorih razstavljena v sklope – ti segajo od subjektivnega v družbeno, realizma v realno in se dotaknejo tudi fantazije in utopije – je kvalitetna. Pokaže, da imajo kurator, predvsem pa Bevk Perović arhitekti, ki so odgovorni tudi za prenovno Moderne galerije, občutek za povezave med posameznimi umetninami in za njihovo umestitev v fizični prostor. Bolj vprašljivo je, da so umetniška dela tu in tam izvzeta iz celovitosti avtorskih opusov in podrejena tematiki, ki jo uokvirja kuratorski koncept.

Razstava je kvalitetna, kadar se kurator ne zaplete v specifičnosti, ki so mu v kratkem času njegovih obiskov postale dostopne le v obrisih. Na kronično pomanjkanje časa opozori Esche kar sam v daljšem odstavku v katalogu, vendar razlaga težave še ne pomeni tudi njene razrešitve.

Podobna dvojnost je opazna v katalogu. Enciklopedična zasnova, ki jo je za zgradbo kataloga izbral Esche, je odlična zaradi dveh razlogov. Na eni strani številni izjavljalci ponudijo mnogoplastne izjave, ki pomensko mrežo razstave prekrijejo v več smereh, vendar z vzpostavljanjem mreže posamezna izjava izgublja na moči in je demokratično enakovredna drugim. Kuratorjevi prispevki v katalogu so podpisani s kratico CE, kar lahko pomeni Charles Esche, ali pa predstavlja znak, ki gledalcu potrjuje, da izbrani izdelek odgovarja evropskim potrošniškim, zdravstvenim ali okoljevarstvenim standardom. Kurator namesto javnega govorca postane zakrita eminenca, navidezno le eden izmed glasov, a hkrati tisti, ki je vzpostavil mesto za izjavljanje. Z nastalo mrežo se deklarativnost njegovih izjav izgublja, a tu in tam iz besedila izzveni površnost, npr. ko Tomislava Gotovca razglasi za enega najpomembnejših jugoslovanskih filmskih ustvarjalcev.

Prvi vtis o razstavi je, da so na letošnjem U3-ju razstavljena številna kvalitetna umetniška dela, ki pa me na osebni ravni le redko presenetijo ali celo presunejo. Razstavljene umetniške projekte doživljam na raznolikih nivojih. Najprej so tu umetniški projekti, ki me ne pritegnejo. Včasih mojega zanimanja ne zbudijo zaradi tega, ker v njih ne vidim nikakršnega presežka, včasih pa tudi zato, ker menim, da umetnikove prakse ne predstavijo na najboljši način, kot v primeru Saša Sedlačka. Sledijo jim dela, ki v meni zbujejo le še efekt prepoznavanja. Med temi so projekti Irwina, Tadeja Pogačarja, Marjetice Potrč, Polonce Lovšin, Dragana Živadinova, Mihe Štruklja in Marka Pogačnika. Pritegnejo me odlična dekonstrukcija potrošniške ponudbe pozitivnega mišljenja Vesne Bukovec, redko videna Berkova dela iz poznih sedemdesetih, velika slika Uroša Potočnika in *Sповедница za tihotapce* vedno odlične Anje Medved, perfekcionizem in odprtost dela Ištvana Išta Huzjana, razsuti formalizem Marca Juratovca in humor Boruta Peterlina ter Vadima Fiškina, ob katerem pa se brž spomnim ventilatorjev Bruca Naumana in je navdušenje nekoliko manjše.

Na razstavi so trije projekti, ki me resnično pritegnejo. Najprej je tu televizijski dokumentarni film *Domači pajek* Društva za domače raziskave. Film me sprva navduši zaradi banalnosti raziskovane tematike. Sodi prav v tisto sfero, ki v Eschejevem izboru večinoma umanjka. Realnost ni le polje tistega družbenega, ki ga je treba spremeniti, ampak za posameznika večinoma polje vsakdana, dolgočasja, banalnih opravkov, neizrazitih čustvenih stanj, čas, v katerem so velike zgodbe, prelomni dogodki in izjemnost mnogo redkejši, kot si to radi priznamo. Toda navidez nepomembni, lokalni, osebno zaznamovani, precej redki in nič kaj presunljivi fenomen domačega pajka, ki ga raziskuje film, pokaže resničnost naše realnosti. Ogne se cinizmu, parodiji in podobni navlaki. Ne prilagodi se trendom in željam sveta umetnosti. Enostaven je na najboljši možni način.

Popolnoma drugačen, a zame vendarle izjemen je Jašev projekt. Tudi ta je popolna predstavitev tistega, kar je lastno umetnikovemu opusu. Odličen je zaradi pretiravanja, pretiranosti, nesmisla, kopičenja form in pomenov, temeljite izrabe priložnosti predstavitve na trienalu, kjer Jaša zanika prav vse, kar od njega zahteva razstava. Zanika razstavnini prostor in spektakel prestavi v stranišče. Navidezna neumetniškost je formalno izredno dobro preračunana. Vstop v klet, prehod prek nepomembnih vrat in stranišnega hodnika v razuzdani spektakel perja in neonskih luči. Jaša z igranim performansom vnese zmedo in vulgarizem na odprtje in vodstvo po razstavi. Ves čas poskuša spodkopati razstavo, seveda pa vedno z zavedanjem, da mora U3 ostati, saj ga potrebuje za svojo predstavitev. Tudi tokrat je Jašev projekt spektakel egotripa, ki se, dokler ni prišel Jaša, v slovenskem svetu umetnosti še ni upal javno predstaviti.

Enostaven je tudi komajda slišni zvočni projekt Nike Špan, ki s trkanjem na zaklenjena vrata zaseka v gledalčevo realnost in v njem zbudi naučeni refleksi poskusa odpiranja vrat za nevidnega trkalca. V gledanje razstave zaseka realnost trkanja in vnese zmedo v pričakovani ogled razstave. Tako majhna intervencija, ki pa sem jo ob ogledu razstave hodila poslušat spet in spet, dokler ni postala pričakovana. *Kdo je?* je povzročil še nekaj. Prisilil me je, da sem pogledala skozi špranjo v vratih, pričakujoč, da bo za njo skrito še kaj, morda nevidni trkalec. A ob pogledu me je presenetila realnost. Na drugi strani vrat je polprazna razstavna dvorana, razstavnini prostor brez razstave, ki je opozoril, da stojim sredi iluzije, na drugi strani pa je realnost sveta umetnosti z umetniško zbirko, ki čaka na postopke, ki so potrebni zato, da bo nekoč predstavljena javnosti. Opozoril me je, da je U3 iluzija, spektakel, ki ga ne podpira kapital, ampak razstava, ki je le videti tako. U3 je kvalitetna predstavitev sodobne umetnosti. Realnost, ki omogoča takšno predstavitev, pa so umetniki brez razstavnini in produkcijskih pogojev, prepozni rezultati razpisov, galerije, ki nimajo sredstev za delovanje, ogromni osebni angažmaji, upanja in želje, da bi ta ali ona udeležba na razstavi, morda celo na tem U3-ju, umetniku omogočila boljše možnosti za produkcijo in raziskovanje.